

BO‘LAJAK MAKTAB MENEJERLARIDA TADBIRKORLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

G.F.Bahriddinova

Nizomiy nomidagi TDPU 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak maktab menejerlarida tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish texnologiyasining mazmun-mohiyati, didaktik shart-sharoitlari izohlab berilgan. Zamonaviy mehnat bozorida tadbirkorlik kompetensiyasining ahamiyati e’tirof etilgan.

Tayanch so‘zlar: menejer, maktab menejeri, tadbirkorlik kompetensiyasi, texnologiya, maqsadli blok, mazmunli blok, natija bloki, shart-sharoit, didaktik shart-sharoit, pedagogik shart-sharoit.

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ШКОЛ

Аннотация. В данной статье раскрываются содержание и дидактические условия технологии формирования предпринимательской компетентности будущих менеджеров школы. Признается важность предпринимательской компетентности на современном рынке труда.

Ключевые слова: менеджер, менеджер школы, предпринимательская компетентность, технология, целевой блок, содержательный блок, блок результата, условия, дидактические условия, педагогические условия.

TECHNOLOGY FOR THE FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCES IN FUTURE SCHOOL MANAGERS

Annotation. This article reveals the content and didactic conditions of the technology for the formation of entrepreneurial competence of future school managers. The importance of entrepreneurial competence in the modern labor market is recognized.

Key words: manager, school manager, entrepreneurial competence, technology, target block, content block, result block, conditions, didactic conditions, pedagogical conditions.

Zamonaviy jamiyatning asosi borgan sari bilim iqtisodiyoti - inson kapitaliga to'plangan axborot, bilimga asoslangan iqtisodiyotga aylanmoqda. Faoliyatning barcha sohalarida iqtidorli, yuqori malakali xodimlar bugungi kunda o'z tashkilotiga yetakchilikni ta'minlovchi asosiy raqobatdosh ustunlikdir.

Mamlakatimizdagi bugungi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vaziyat yoshlar tomonidan taraqqiyot salohiyatini samarali qamrab olinishini taqozo etmoqda. Binobarin, jamiyatning tashabbuskor, g'ayratli, maqsadli, tadbirkorlik faoliyatiga qodir, innovatsion g'oyalarni yaratish va amalga oshirishga qodir yoshlarga bo'lgan ehtiyojini taqozo etmoqda. Pedagogik hamjamiyat yosh avlodda zarur bilim, sifat va tadbirkorlik faoliyatiga tayyorlikni shakllantirish mexanizmlarini izlashi zarur. Yoshlarda tadbirkorlik qobiliyatlarini shakllantirishning mohiyati va mexanizmlarini ilmiy-uslubiy asoslashda pedagogik amaliyotga ehtiyoj bor.

Tadbirkorlik kompetensiyasi deganda aniq tadbirkorlik muammolarini hal qilishga tayyorlik tushunilishi mumkin. Tayyorlik iqtisod, menejment, marketing va huquq sohasidagi bilimlarga, shuningdek, bunday faoliyatdagi shaxsiy tajribasiga asoslanadi.

Oliy ta'limda shakllantiriladigan kasbiy bilim va ko'nikmalar har qanday kasbiy sohada zamonaviy mutaxassisga zarur bo'lgan insoniy va intellektual salohiyatning faqat bir qismidir. Bugungi kunda samarali professional faoliyat jamoada ishlash, ijodkorlik, oldindan ko'rish, topqirlik, o'zgarishlarga moslashish, savollar va muammolarni tahlil qilish qobiliyati, faktlarni kengroq kontekstga qo'yish, uzluksiz o'rganish odatlarini rivojlantirish va boshqalar kabi shaxsiy qobiliyatlarni talab qiladi.

Kompetensiyalar tilida shakllantirilgan ta'lim natijasiga yo'naltirish oliy ta'lim uchun yangi yondashuvdir. Bu ta'limning umumiy maqsadiga - faol ijtimoiy moslashishga, mustaqil hayot tanlashga, o'z-o'zini tarbiyalashga va butun umri davomida o'zini o'zi takomillashtirishga qodir ijodkor shaxsni tayyorlashga ko'proq mos keladi.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda biznes ta'limi modeli oliy kasbiy ta'lim tizimi doirasida amalga oshirilmoqda, bu birinchi navbatda bo'lajak menejerlarni tayyorlash jarayoniga qaratilgan.

Zamonaviy sharoitda tadbirkorlik iqtisodiy jihatdan eng samarali boshqaruv shakli sifatida birinchi o'ringa chiqishiga qaramay, kelajakdagi menejerlarning tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha samarali dasturlar mavjud emas.

An'anaviy ta'lim modellariga rioya qilish menejment, jumladan ta'lim menejmenti sohasini o'rganayotgan talabalarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish hamda jamiyat va iqtisodiyotning zamonaviy talablariga ziddir. Bo'lajak

menejerlarning tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirishning uslubiy asoslari va texnologiyalari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Mazkur muammoni hal etish “Maktab menejmenti” yo‘nalishi bo‘yicha oliy kasbiy ta‘lim tizimida bo‘lajak maktab menejerlarini mustaqil kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonini takomillashtirish, ularning tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Bugungi kunda maktab menejeri o‘z ixtiyoridagi barcha turdagi resurslarni: moddiy, moliyaviy, insoniy, ma‘lumot va vaqtning malakali va samarali boshqarishga qodir bo‘lishi kerak. Bundan tashqari, maktab menejeri muvaffaqiyatining eng muhim tarkibiy qismlari iqtisodiyot masalalari bo‘yicha malaka va fikrlashning moslashuvchanligidir.

Hozirgi vaqtda ko‘plab tan olingan kompetentsiya modellari ishlab chiqilgan bo‘lib, ular menejerning kasbi doirasidagi professional faoliyatni samarali amalga oshirish uchun o‘ziga xos standartlardir, ammo barcha modellar ham tadbirkorlik kompetensiyalarini bitta klasterga birlashtirmaydi.

Bo‘lajak maktab menejerlarini o‘qitish jarayonida tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish quyidagi shartlar bajarilgan taqdirda samarali bo‘ladi:

– talabalarni ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatda ishtirok etishga ijobiy motivatsiyani shakllantirish;

– talabalarni tadbirkorlik faoliyati qadriyatlariga yo‘naltirish;

– tadbirkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan kasbiy muhim shaxs xususiyatlari, kompetensiyalari konstruksiyalarini bilish;

– o‘quv fanlari (modullari) bo‘yicha muvofiqlashtirilgan kompetensiyaga yo‘naltirilgan ish dasturlari, pasportlari va tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish dasturlari mavjudligi;

– fakultetda, oliy ta‘lim muassasasida talabalarga ma‘ruza va seminarlarda olgan iqtisodiy bilimlaridan foydalanish orqali tadbirkorlik qilish imkonini beruvchi faoliyatga yo‘naltirilgan muhitni tashkil etish;

– ta‘lim va darsdan tashqari tadbirlarni modulli loyihalash, shu jumladan tahliliy faoliyat, loyiha ishlarini amaliyoti;

– kichik ta‘lim tashkilotlari, o‘quv kurslari tashkil etish orqali talabalarni maqsadni belgilash va biznes-reja tuzishga, real iqtisodiy munosabatlarga va ta‘limiy mahsulot ishlab chiqarishga jalb etish;

– talabalarning tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllanganlik darajasini nazorat qilish.

O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining zamonaviy innovatsion vektorining maqsadlaridan biri tadbirkorlikni faollashtirishdir. Jamiyat a‘zolarining

tadbirkorlik madaniyatini rivojlantirish davlatning asosiy vazifalaridan biriga aylanib bormoqda. Iqtisodiyot va jamiyatning yangi sifatini shakllantirishning eng muhim omili sifatida ta'lim tizimiga alohida o'rin berilgan. Aksariyat olimlarning fikriga ko'ra, ta'lim ijtimoiy institut sifatida fuqarolarning tadbirkorlik kompetensiyasini oshirishni ta'minlashi mumkin.

R.Ferreira¹ va boshqalar ta'kidlaganidek, "bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir fuqaro va ayniqsa, oliy ma'lumotli mutaxassis tadbirkorlik sohasida barqaror kompetensiyasiga ega bo'lishi kerak". Buning uchun shaxsning ham umumiy, ham kasb-hunar ta'limi olish jarayonida, shuningdek, qo'shimcha ta'lim tizimida tadbirkorlik kompetensiyasini samarali shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, "Umrbod ta'lim" konsepsiyasi amalga oshirilishini ta'minlash zarur.

Belgilangan muammolarni muvaffaqiyatli hal etishning muhim yo'nalishlaridan biri bu, birinchi navbatda, ta'lim tizimining markaziy bo'g'ini sifatida rahbar xodimlar, bo'lajak maktab menejerlarining tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirishdir.

Shu bilan birga, zamonaviy maktab menejeri tashabbuskorlik, qaror qabul qilish va biznes aloqalarini o'rnatish qobiliyati, loyiha va strategik fikrlash, professional harakatchanlikka ega bo'lishi kerak. Maktab menejerlarining tadbirkorlik kompetensiyalari ularning kasbiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismiga aylanishi va kasbiy hamda tadbirkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish nuqtai nazaridan innovatsion ta'lim maydoniga samarali integratsiyani ta'minlashi kerak.

Bo'lajak maktab menejerlarining ta'lim jarayoni sifatida tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirish mantiqiy bog'langan bloklarga birlashtirilgan maqsadli, izchil, tizimlashtirilgan, mazmunga boy tarkibiy qismlar majmuasi bo'lib, uni tizimli-mazmunli modeli sifatida ko'rsatishga imkon beradi (1-jadval).

1-jadval.

Bo'lajak maktab menejerlarining tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirishning tizimli-mazmunli modeli

Bloklar	Komponentlar	Mazmuni
Maqsadli blok	Maqsad	Tadbirkorlik kompetensiyasining yuqori darajada shakllanganligi
	Vazifalar	1. TK ga ijobiy munosabatni shakllantirish; 2. TK asoslari bilan bog'liq bilimlar tizimini shakllantirish; 3. TK ko'nikma, malaka va qobiliyatlarini shakllantirish.
	Yondashuvlar	Kompetentli, tizimli, faoliyatli, shaxsiy

¹Ferreira P., Лизунков В.Г., Полицинская Е.В. Формирование предпринимательских компетенций выпускника ВУЗа в условиях перехода к университетам третьего поколения // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. 2017. Т.7. № 6. С. 195-211. DOI: 10.15293/2226-3365.1706.12.

	Tamoyillar	Ta'limni individuallashtirish; ta'limni demokratizatsiyalash; ta'lim oluvchining faolligi; ilmiy obyektivlik; pedagogik jarayonning yaxlitligi	
Mazmunli blok	Motivatsion	TK ning ahamiyati, imkoniyatlari va perspektivasini ochib berish	Ta'limning faol va interfaol metod va shakllari, tadbirkorlik mavzuning ilmiy jihatdan o'rganish, ishlab chiqarish amaliyoti, biznes-loyihalar tanlovlarida ishtirok etish.
	Kognitiv	TK asoslari bilan bog'liq bilimlarni berish	
	Faoliyatli	TK ko'nikma va malakalarini shakllantirish	
	Refleksiv	Professional kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish	
Natija bloki	Model samaraorligini baholash	Tadbirkorlik kompetnsiyasini shakllanganlik darajasi	Kompetensiyaning shakllanish bosqichlari, baholash me'yorlari va ko'rsatkichlari, baholash vositalari
	Model korrektirovkasi	Model elementlari refleksiyasi, aniqlashtirilishi va korrektirovkasi	Ta'limning nazariy-metodologik asoslari, shakl, metod va vositalarini rivojlantirish

D.V.Muxina¹ [1; 256-b.] va hammualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalariga asoslanib, shunday xulosaga kelish mumkinki, bunday modelni yaratishda ko'rib chiqilayotgan o'quv jarayonining maqsadlari, vazifalari va uslubiy asoslarini (maqsadli blokni), uning mazmuni (mazmunli blok) va samaradorligi (natija bloki) ni aniqlash kerak.

Taklif etilayotgan modelning maqsadli bloki ishlab chiquvchilarni tadbirkorlik kompetensiyasining zarur darajasiga erishishga yo'naltiradigan maqsad va vazifalarning birligi bilan ifodalanadi. Modelning uslubiy asosini kompetensiyaga asoslangan, tizimli, faoliyatga asoslangan va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar tashkil etadi. Bo'lajak maktab menejerlarining tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik jarayonida fundamental sifatida quyidagi tamoyillardan foydalanish taklif etiladi: ta'limni individuallashtirish, ta'limni demokratlashtirish, talabalar faolligi, ilmiy obyektivlik, kasbiy maqsadga muvofiqlik, pedagogik jarayonning yaxlitligi. Shu bilan birga, makon va vaqtning muayyan sharoitlarida ushbu jarayonning samarali modelini qurishga yordam beradigan boshqa taniqli pedagogik tamoyillarni qo'llash imkoniyati istisno qilinmaydi.

¹Мухина Д.В., Потенко Т.А., Исакова В.В. Модель формирования предпринимательских компетенций в педагогическом образовании // Современный учёный. 2019, № 4. С. 205-208.

Menejer shaxsining ajralmas sifati sifatida tadbirkorlik kompetensiyasi tarkibida ko‘rib chiqilayotgan modelning mazmun blokining asosini tashkil etuvchi quyidagi tarkibiy qismlarni aniqlaymiz:

- ✓ motivatsion - qadriyat-semantik munosabatlarni shakllantirishda, tadbirkorlik faoliyatiga barqaror qiziqish va tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish motivlarida ifodalanadi; innovatsion ta‘lim makonini rivojlantirishda tadbirkorlikning roli va ahamiyatini, kasbiy, pedagogik faoliyatda ham, ta‘lim tadbirkorligi sohasida ham o‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘zini o‘zi anglash imkoniyatlari va istiqbollari ochib berish orqali amalga oshiriladi;
- ✓ kognitiv - talabalar tomonidan tadbirkorlik asoslari, shu jumladan asosiy kasbiy ta‘lim sohasida olingan bilimlarning maxsus majmuasini rivojlantirishni nazarda tutadi; faol va interfaol shakl va o‘qitish usullari (ma‘ruza-suhbat, muammoli muhokama, ishbilarmonlik o‘yinlari, birgalikdagi faoliyat, davra suhbat, konferensiya va boshqalar) yordamida muvaffaqiyatli amalga oshirilmogda, ular bilim, tajriba, muammolar, ularni topish yo‘llarini almashishga yordam beradi. maxsus ko‘nikmalarni rivojlantiradi;
- ✓ faoliyatli - talabalar tomonidan tadbirkorlikka xos bo‘lgan faoliyat usullarini, shu jumladan ta‘limni ishlab chiqishni nazarda tutadi; kasbiy va (yoki) tadbirkorlik faoliyatining real (realga yaqin) sharoitida olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni har xil turdagi o‘quv va ishlab chiqarish amaliyotlaridan o‘tish, loyihalar, grantlar, tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq tanlovlarda qatnashish jarayonida amaliy qo‘llash imkoniyatini ta‘minlash orqali amalga oshiriladi;
- ✓ reflektiv - mavjud kasbiy kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish, o‘z ta‘lim va kasbiy yo‘lni aniqlash qobiliyatida ifodalanadi.

Natija bloki modelda baholash va tuzatuvchi komponentlar mavjudligini nazarda tutadi. Shu bilan birga, bo‘lajak maktab menejerlarining tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish darajasi maqsad bilan belgilanadigan modelni amalga oshirishning asosiy natijasi sifatida baholanadi. Olingan baholash natijalarini, shuningdek, ushbu pedagogik jarayonning barcha bosqichlarini aks ettirish, model elementlarini keyingi takomillashtirish, uni o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashtirish va samaradorlikni oshirish uchun asos bo‘lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ключев А.К., Яшин А.А. Программы предпринимательского образования в современном университете // Высшее образование в России. 2016. № 1 (197). С. 22-33
2. Любаненко А.В. Предпринимательское образование как фактор развития экономики региона // Региональные проблемы преобразования экономики. 2018 № 5 (91). С. 43-48
3. Мухина Д.В., Потенко Т.А., Исакова В.В. Модель формирования предпринимательских компетенций в педагогическом образовании // Современный учёный. 2019, № 4. С. 205-208
4. Рубин Ю.Б. Высшее предпринимательское образование в России: диагностика проблемы // Высшее образование в России. 2015. № 11. С. 5-17
5. Ферейра Р., Лизунков В.Г., Полицинская Е.В. Формирование предпринимательских компетенций выпускника ВУЗа в условиях перехода к университетам третьего поколения // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. 2017. Т.7. № 6. С. 195-211. DOI: 10.15293/2226-3365.1706.12.
6. Чепуренко А.Ю. Как и зачем обучать студентов предпринимательству: полимечиские заметки // Вопросы образования. 2017. № 3. С. 248-276